

Studijní shrnující text vyučujícího k 7. semináři OVp109 Občan a právo

Právní skutečnosti (zejména právní jednání). Právní vztahy (zejména subjekty – osoby fyzické a právnické).

Právní skutečnosti

Právní skutečnosti jsou okolnosti, se kterými právní norma spojuje právní následky (vznik, změnu či zánik právního vztahu). Okolností mohou být přírodní či společenské události, ale i právní domněnky a fikce. Dělíme je na objektivní a subjektivní. **Subjektivní právní skutečnosti** jsou závislé na vůli osoby (na lidském chování), **objektivní právní skutečnosti** nejsou závislé na vůli osoby. Dalším dělením jsou právní skutečnosti **aprobované právem**, tj. v souladu s právem, a **reprobované právem**, tj. v rozporu s právem. Toto dělení se kombinuje do následující tabulky.

	V souladu s právem	V rozporu s právem
Subjektivní právní skutečnosti	právní jednání	protiprávní jednání
Objektivní právní skutečnosti	právní událost	protiprávní stav

Právní jednání je projev vůle, který vyvolává právní následky v souladu s právem. Typické je uzavření smlouvy, sepsání výpovědi či závěti nebo udělení plné moci.

Protiprávní jednání je projev vůle, který vyvolává právní následky, jež nejsou v souladu s právem. Jedná se o porušení smlouvy, občanskoprávní delikty, správní delikty či trestné činy.

Právní události nejsou závislé na vůli osoby, ale vyvolávají právní následky, které jsou v souladu s právem. Typicky jde o narození či smrt, nebo plynutí času.

Protiprávní stavy nejsou závislé na vůli osoby, ale vyvolávají právní následky, které nejsou v souladu s právem. Uvádí se například úder blesku či úraz zaměstnance.

Právně jednat (i protiprávně) lze **konáním** či **opomenutím** (opomenete vrátit knihy do knihovny či zaplatit daň ve stanoveném termínu). Právně jednat lze dále **výslovně** (ústně, písemně) a **nevýslovně**, tj. konkludentně (není pochybnost o tom, co jsme chtěli učinit – například uzavřít přepravní smlouvu při nástupu do tramvaje). Jednání může být také **jednostranné** (sepíšete závěť či výpověď v práci, udělíte plnou moc), nebo **dvoustranné** či **vícestranné** (uzavření smlouvy či uzavření manželství). **Adresované** právní jednání znamená, že Vaše jednání musí dojít osobě, které je určeno (= adresátovi) – neznámá to faktické seznámení, ale možnost se seznámit (typicky návrh na uzavření smlouvy). **Neadresované** právní jednání znamená, že projev vůle nemusí osobě dojít (závěť). Ne všechno jednání je právním jednáním – to je to, které vyvolává právní následky (například podržení dveří je jednáním, ale nikoliv právním).

Právní vztahy

Právní vztah (nebo též právní poměr) je společenský vztah mezi dvěma či více subjekty (osobami), které mají navzájem subjektivní práva a povinnosti. Aby vznikl právní vztah, musí existovat právní norma a nastat právní skutečnost. Jako příklad lze uvést následující: Kamila si nemůže dovolit vlastní bydlení,

rozhodla se proto najmout si byt od paní Dvořákové, která nabízela svůj byt k nájmu na inzerci. Vznikl tak právní vztah mezi dvěma subjekty – Kamilou a paní Dvořákovou. Mají mezi sebou navzájem práva a povinnosti – paní Dvořáková přenechá byt Kamile k užívání, Kamila naopak musí platit paní Dvořákové nájemné. Právní skutečností je právní jednání, konkrétně uzavření smlouvy. V zákoně (občanském zákoníku) máme právní normy, které upravují nájemní smlouvu.

Právní vztah má **tři prvky** – subjekt, objekt a obsah. **Subjektem** se rozumí osoby (fyzické, nebo právnické). **Objektem**, neboli předmětem, rozumíme to, k čemu směřují práva a povinnosti. Jedná se primárně o lidské chování, sekundárně například o věci, zvířata, lidské tělo či nehmotné statky (práva duševního vlastnictví). **Obsahem** jsou vzájemná práva a povinnosti. Právo = nárok, oprávnění. Povinnost = jednat či se chovat předepsaným způsobem, což se dá v právu vyjádřit čtyřmi slovesy – dát, konat (jednat), nekonat (zdržet se jednání), strpět.

Osoby

Osoby, čili subjekty práva, mohou být fyzické, nebo právnické. **Fyzickou osobou** je člověk. **Právnická osoba** není ve skutečnosti osobou, stát jen finguje, že se o osobu jedná (tzv. teorie fikce). Jedná se o organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Pod právnickou osobou si lze představit například různé spolky, společnosti s ručením omezením či akciové společnosti, konkrétně pak například školu, nemocnici. V soukromém právu je stát považován za právnickou osobu, tedy v situaci, ve které stát uzavírá s jinou osobou smlouvu (například na výstavbu dálnice či na programování různých informačních systémů).

K osobám se vztahují dva základní pojmy – právní osobnost a svéprávnost.

Právní osobnost znamená způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Fyzické osoby mají právní osobnost od narození po smrt, právnické osoby pak od vzniku do zániku.

Svéprávnost je způsobilost právně jednat, odborně řečeno nabývat svým vlastním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (například uzavírat smlouvy, rozvést manželství, sepsat závěť nebo výpověď v práci, zastupovat dítě atd.). O svéprávnosti hovoříme jen u fyzických osob, nikoliv u osob právnických (protože za právnickou osobu jedná fyzická osoba).

Fyzické osoby

Právní osobnost

Fyzická osoba je člověk. Právní osobnost se nabyvá **narozením** a končí se **smrtí**, nicméně některá práva a povinnosti má osoba i před narozením a po smrti. Zvláštní postavení má tedy tzv. **nasciturus** (= počaté, ale nenarozené dítě) – má podmíněnou právní osobnost, která záleží na podmínkách, že se narodí živé a je-li právo v jeho zájmu. Nasciturus tedy může například dědit (právo na dědictví). Pokud se však nenarodí živé, hledí se na něj, jakoby nikdy nebylo. **Po smrti** je lidské tělo pod právní ochranou – například máme právo na důstojné zacházení s lidskými pozůstatky a ostatky. Po smrti se uplatňují také některá práva duševního vlastnictví (například autor má autorské právo ke svému dílu po stanovenou dobu).

Smrt je objektivní právní skutečnost, se kterou právo spojuje následky. Prokazuje se veřejnou listinou, která se nazývá úmrtní list, jenž se vystavuje po prohlédnutí mrtvého těla lékařem. Pokud neznáme místo smrti, má se za to, že osoba zemřela tam, kde se našlo tělo. Pokud nelze prohlédnout tělo stanoveným způsobem, prohlásí soud člověka za mrtvého i bez návrhu, pokud se smrt jeví jako jistá vzhledem k událostem (pád letadla do moře či do hor s následnou explozí). Jedná se o **prohlášení za mrtvého**. To lze i na základě tzv. domněnky smrti, kdy smrt není jistá, ale pouze se předpokládá. **Prohlásit nezvěstného** za mrtvého lze jen na návrh jiné osoby, která na tom má právní zájem a při splnění dalších podmínek (musí uplynout zákonem stanovený počet let pro různé situace – 5 či 7 let, zvláštní pravidla pro nezletilé osoby). Prohlášením za nezvěstného právní osobnost nezaniká. Prohlášením za mrtvého zaniká právní osobnost, na osobu se hledí, jako by zemřela. Kdyby se ukázalo, že osoba žije, na

prohlášení za mrtvého se nehledí (jako by se to nestalo), nicméně manželství či registrované partnerství se neobnovuje.

Smrt má vliv například na dědictví. Pokud ale není jisté, zda určitý člověk přežil jiného a není jisté, který z nich umřel jako první, má se za to, že umřeli současně – například při nehodě dopravních prostředků.

Změna pohlaví

Z hlediska práva nastává **změna pohlaví** až chirurgickým zákrokem a potvrzením vydaným poskytovatelem zdravotních služeb. Změna pohlaví nemá vliv na právní osobnost, nicméně zaniká manželství, případně registrované partnerství.

Svéprávnost

Svéprávnost znamená způsobilost samostatně právně jednat, ale i nést následky svého protiprávního jednání (tzv. **delikt ní způsobilost**). Plnou svéprávnost nabývá člověk **zletilostí**, tj. dovršením 18. roku věku. Plnou svéprávnost lze nabýt **výjimečně dříve**, nejdříve dosažením 16. roku věku, a to dvěma způsoby – buď přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství. K obojí je však potřeba povolení soudu a splnění dalších zákonných podmínek.

Nezletilé osoby – otázka svéprávnosti a odpovědnosti

Osoby nezletilé, tj. mladší 18 let, mají **částečnou svéprávnost**. Zákon uvádí, že se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným **rozumové a volní vyspělosti** nezletilých jeho věku. U právních jednání nezletilých se tak bude hodnotit vždy to, zda k takovému jednání byli rozumově a volně vyspělí, tj. zda rozpoznali povahu právního jednání a uvědomují si právní následky. Jako příklad lze uvést žáka první třídy základní školy, který si po cestě ze školy koupí v místním obchodě čokoládu. Tento žák uzavřel kupní smlouvu – právně jednal. Předpokládá se, že k takovému jednání byl rozumově a volně vyspělý, tj. věděl, že když si něco v obchodě koupí, musí za věc zaplatit peníze (uvědomuje si, že kdyby nezaplatil, není to správné). Jedná se o obecné pravidlo, máme i další pravidla pro jednání nezletilých (podmínka souhlasu zákonného zástupce nebo například to, že nezletilý nikdy nemůže jednat ve věci, ve které i jeho zákonný zástupce potřebuje schválení soudu).

Pokud jde o **pracovní právo**, může se nezletilý zavazovat k výkonu práce při splnění dvou podmínek – věk 15 let a ukončení povinné školní docházky (pozor, neznamená to ukončení devátého ročníku základní školy). Výjimku, tj. kdy se nezletilý může zavázat k výkonu práce, i když nedosáhl 15 let či nemá ukončenou povinnou školní docházku, tvoří případy, kdy vykonává uměleckou, reklamní, kulturní nebo sportovní činnost.

Nezletilý může být také **delikt ně způsobilý**, tj. být způsobilý k protiprávnímu jednání a nést odpovědnost za vlastní protiprávní jednání. Občanský zákoník pro odpovědnost za škodu způsobenou nezletilým stanoví následující pravidla: **Nezletilý, který dovršil 13 let a nenabyl plné svéprávnosti**, nahrazuje způsobenou škodu, pokud byl schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky (pokud by nebyl schopen ovládnout své jednání či posoudit následky, pak hradí škodu, pokud to je spravedlivé vzhledem k majetkovým poměrům jak nezletilého, tak osoby poškozené). Pokud nemá nezletilý 13 let, hradí škodu ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled (jsou zde výjimky např. u úmyslného trestného činu způsobeného nezletilým). Pokud jde o nezletilého, který dovršil 13 let, a současně byl zanedbán náležitý dohled, hradí škodu společně (nezletilý + ten, kdo dohled zanedbal). Pokud se jedná o nezletilého (pod 13 let) a náležitý dohled nebyl zanedbán, hradí škodu ten, kdo má a vykonává rodičovskou odpovědnost vůči dítěti.

Nad rámec této kapitoly uvádíme, že v **trestním právu** jsou fyzické osoby trestně odpovědné dovršením věku 15 let, pokud jsou příčetné. U mladistvých, tedy osob mezi 15. a 18. rokem věku, se hodnotí ještě rozumová a mravní vyspělost. Osoby pod 15 let nejsou trestně odpovědné, nicméně může jim být uloženo

soudem pro mládež například výchovné omezení či ochranná výchova nebo ochranná léčba (některá opatření jsou vázána na další podmínky).

Omezení svéprávnosti

Pokud není zletilá osoba schopna právně jednat (netýká se tedy nezletilých), existují **podpůrná opatření při této neschopnosti právně jednat**. Jedná se o předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti a omezení svéprávnosti.

Omezení svéprávnosti představuje největší zásah do osobnosti člověka (institut zbavení svéprávnosti neexistuje a není možný). Omezit svéprávnost člověka může jen soud, pokud to je v zájmu osoby, které se omezení týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáním jeho práv a osobní jedinečnosti. Soud omezí svéprávnost v rozsahu, v jakém není člověk pro duševní poruchu schopen právně jednat, přičemž duševní porucha nemůže být jen přechodná. Soud pak určuje výčet oblastí či činností, ke kterým člověk není způsobilý. Soud také své rozhodnutí mění a ruší. Doba je na nezbytně nutnou, nejdéle na tři roky. Pokud je zřejmé, že se stav člověka nezlepší, je doba na 5 let. Dobu lze po přezkumu prodloužit.

Právnícké osoby

Právnícká osoba není ve skutečnosti osobou (člověkem), právo jen finguje, že se o osobu jedná a přiznává právnícké osobě právní osobnost. Jedná se o tzv. **teorii fikce**. Existují **právnícké osoby soukromého práva** a **právnícké osoby veřejného práva**. Pro soukromé právo nalezneme obecnou úpravu v občanském zákoníku, pro obchodní korporace (viz níže) pak v zákoně o obchodních korporacích. Právnícké osoby veřejného práva (například obce, kraje, ústřední správní úřady či profesní komory) jsou upraveny v řadě právních předpisů. V oblasti soukromého práva je stát právníckou osobou (tj. situace, ve které stát uzavírá smlouvu například s dodavatelem u veřejných zakázek na výstavbu dálnice).

Pokud jde o **právní osobnost** (mít práva a povinnosti), má ji právnícká osoba od svého vzniku do svého zániku. Je samozřejmé, že právnícká osoba nemá všechna práva a povinnosti tak jako osoby fyzické. Právnícká osoba nemá ani **svéprávnost** (způsobilost právně jednat), protože za právníckou osobu vždy jedná určitá fyzická osoba (člověk).

Tak, jako fyzické osoby mají své jméno, příjmení, státní příslušnost či bydliště, mají tyto znaky také právnícké osoby. Hovoří se o **identifikačních znacích právnícké osoby** a jedná se o název, sídlo a národnost. **Název** je jméno právnícké osoby, který nesmí být klamavý – slouží k označení a současně odlišení od jiných právníckých osob. Každá právnícká osoba musí mít své **sídlo**, lze jej mít i v bytě. **Národností** pak rozumíme, na základě kterého práva právnícká osoba vznikla (zda podle českého, německého, nebo i unijního, protože máme i "unijní" právnícké osoby, apod.).

Pokud jde o **kategorizaci právníckých osob**, každá právnícká osoba je buď korporace, fundace nebo ústav. U **korporace** je základem společenství osob, tudíž základem je personální základ, osobní povaha. U **fundací** je základem majetek, tudíž majetkový základ a účel. **Ústav** obsahuje jak osobní, tak majetkovou složku a slouží účelem k provozování činnosti užitečné společensky nebo hospodářsky.

Korporace se dále člení na obchodní korporace a další korporace. Mezi obchodní korporace patří společnost s ručením omezením, akciová společnost, veřejná obchodní společnost, komanditní společnost a družstvo. Dalšími korporacemi jsou spolky, společenství vlastníků jednotek, odborové organizace či organizace zaměstnavatelů. **Fundace** se člení na nadaci a nadační fond.

Příklady si probereme na semináři.

